

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ЗМІСТУ ДВОСТОРОННІХ МІЖДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ

Розглянуті аспекти регулювання відношень нових незалежних держав шляхом прийняття двосторонніх програмних актів.

Ключові слова: міждержавна програма, програмний менеджмент, програмні норми, форма міжнародного права.

Рассмотрены аспекты регулирования отношений новых независимых государств путем принятия двусторонних программных актов.

Ключевые слова: межгосударственная программа, программный менеджмент, программные нормы, форма международного права.

In the article the aspects of the regulation the relations of the new independent states by adopting the bilateral program acts are watched at.

Key words: interstate program, program management, program norms, forms of the international law.

Сьогодні програмні акти стають формою для регулятивних норм в рамках двосторонніх міждержавних правовідносин, зовнішньої та внутрішньої організаційно-правової активності міжнародних організацій глобального та регіонального вимірів, з'являються регламентні акти у сфері міжнародного програмування. Наведене обумовлює актуальність аналізу проблеми міжнародних правових програм. Ціллю нашої статті є розгляд особливостей міжнародного правового програмування, властивого двостороннім державним програмним актам.

© БАБІН Борис Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент Одеської національної морської академії

Безумовно, в рамках цього дослідження аналіз усіх програмних актів, укладених між державами навіть у сучасний період, та навіть визначення їх точної кількості стає вкрай складним питанням. Тому завданнями нашої роботи слід вважати визначення найбільш типових рис відповідних програмних актів, їх класифікації, структури, процедур ухвалення та реалізації, фінансування, контролю за виконанням. Особливе значення при цьому має питання наявності в таких двосторонніх програмних актах правових норм та віднесення таких програм до певної форми міжнародного права. При аналізі двосторонніх програмних актів переважну увагу буде надано програмам, схвалених за участю України, що не лише підсилить практичну значущість цього дослідження, але й дозволить максимально детально визначитись із відповідними політико-правовими та імплементаційними процесами, притаманними цій формі правового програмування.

Питання міжнародних програм досі аналізувалися у зв'язку із конституційною та адміністративно-правовою доктриною, яка була розроблена з нашою участю та знайшла свій розвиток у працях Іваницького О.Ю., Кроленко В.О., Третьяка Е.В., Удовенко К.В. та ін. Окремі теоретики міжнародного права, зокрема, Баймуратов М.О., Бувайлик Г.Ю., Гавердовський А.С., Жуков Г.П., Ульянов В.Н.М., Черниченко С.В. розглядали аспекти програмної діяльності у міжнародному праві, але ці праці сьогодні є застарілими як емпірично, так і ідеологічно та не мають прямого відношення до проблеми міжнародних програм, зокрема двосторонніх міждержавних, у сучасному міжнародному праві.

Під час аналізу міжнародної нормативної бази нами було виявлено низку двосторонніх програм, схвалених Україною на міждержавному рівні із іншими пострадянськими державами шляхом укладання міждержавних договорів про економічне співробітництво та їх наступної ратифікації державами-учасниками. Мо- ва йде про такі акти, як:

– Програма економічного співробітництва між Російською Федерацією (РФ) та Україною на 1998–2007 роки, яка додана до Договору між цими державами про економічне співробітництво на 1998–2007 роки від 27 лютого 1998 р.;

– Міждержавна програма довгострокового економічного співробітництва між Україною і Республікою Білорусь на 1999–2008 рр (Договір від 11 грудня 1998 р.);

– Міждержавна програма довгострокового економічного співробітництва між Україною і Грузією на 1999–2008 роки (Договір від 16 квітня 1999 р.);

– Програма довгострокового економічного співробітництва між Україною і Республікою Казахстан на 1999–2009 роки (Договір від 17 вересня 1999 р.);

– Програма економічного співробітництва між Україною і Республікою Узбекистан на 1999–2008 роки (Договір від 7 жовтня 1999 р.);

– Програма довгострокового економічного співробітництва між Україною та Азербайджанською Республікою на 2000–2009 рр (Договір від 16 березня 2000 р.);

– Міждержавна програма довгострокового економічного співробітництва між Україною і Республікою Вірменія на 2000–2010 роки (Договір від 1 березня 2001 р.)

– Міждержавна Програма довгострокового торговельно-економічного співробітництва між Україною та Туркменистаном на 2001–2010 роки (Договір від 14 травня 2001 р.);

– Міждержавна програма довгострокового економічного співробітництва між Україною та Республікою Таджикистан на 2003–2012 роки (Договір від 9 квітня 2003 р.)¹.

Можна побачити, що ці програмні акти мають переважно десятирічний термін дії та були ухваленими із майже усіма пострадянськими республіками. Усі наведені акти були ратифікованими Україною у встановленому порядку². При цьому участь у таких програмах не є лише вітчизняною доробкою; достатньо згадати про Програму довгострокового економічного співробітництва Російської Федерації і Азербайджанської Республіки на період до 2010 року, схвалену разом із Договором про дружбу, співпрацю і взаємну безпеку між Російською Федерацією та Азербайджанською Республікою від 3 липня 1997 р.³ Такий процес двостороннього правового програмування між зазначеними вище державами має низку спільних рис. Зокрема, у преамбулах більшості зазначених договорів, як підґрунтя для їх укладання, зазначалися попередні двосторонні договори, насамперед про дружбу та співробітництво між державами (наприклад, Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Україною та Грузією від 13 квітня 1993 р., Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Республікою Казахстан від 20 січня 1994 р. тощо). Тим самим підкреслювалася поступовість розвитку усього комплексу міждержавних відносин, яка, втім, і передбачає саме програмного регулювання.

У ст. 1 усіх зазначених договорів вказувалося на здійснення (в україно-білоруському договорі – реалізацію) сторонами відповідних програм; при цьому відзначалося, що ці програми є «невід'ємною складовою частиною» відповідного договору (в україно-вірменській та україно-грузинській угодах йдеться про просто про «складову частину», а в україно-азербайджанській угоді вказівка про програму, як про частину договору відсутня). При цьому в ст. 1 договорів між Україною і Республікою Таджикистан й Україною та Туркменистаном додається, що відповідні програми є основою довгострокового економічного співробітництва на основі рівності, взаємної вигоди і сумлінного виконання взятих зобов'язань. Таким чином, виникає питання про те, чи може відповідна міждержавна програма, як частина договору, мати певні формальні відмінності від цієї угоди. Позитивне вирішення цього питання, обумовлено, на нашу думку, тим, що в указаних договорах розрізняють механізми вирішення спірних моментів щодо самого договору та щодо програми; утворюються спеціальні механізми контролю та фінансування програми тощо.

Крім того, в усіх зазначених вище договорах міститься норма про те, що «припинення дії цього договору не зашкоджує (в україно-таджицькому договорі – «не впливає», в україно-російському – «не торкається», в україно-узбецькому – «не заторкує») здійсненню проектів, які виконуються згідно з програмою» або подібна до неї. Цікаво, що у більшості із зазначених договорів (як правило у ч. 2 ст. 2) вказується, що сторони, виходячи з певних інтеграційних чи коопераційних міркувань, створюють (або забезпечують) сприятливі умови «для формування (в україно-азербайджанській угоді – «формування і реалізації») окремих проектів і програм», такої вказівки немає лише у україно-вірменській та україно-туркменській угодах. Таким чином, відповідні договори несуть як спеціальну (для програми-додатка) так і загальну (для наступних двосторонніх програм) легітимізуючу функції.

Аналіз структур вказаних вище двосторонніх міждержавних програм свідчить про їх подібний характер. Зокрема, вони мають розподіл на розділи (від чотирьох до сьома), окремо можуть додаватися Заходи до програми у формі таблиць із зазначенням змісту заходів, терміну їх виконання та виконавці від сторін програми. У більшості програм окремим, першим розділом визначаються питан-

ня стану і проблеми розвитку економічного співробітництва (в низці програм відповідні аспекти викладено у своєрідній преамбулі програми). Характерно, що відповідні обґрунтування необхідності ухвалення програми, незважаючи на їх певну стереотипність, також свідчать про формальну відмінність між відповідними двосторонніми договорами та програмами; зокрема в них надаються додаткові посилання на попередні двосторонні угоди між державами.

У більшості програм у цій частині йдеться про недоліки, що існують у двосторонніх економічних та інших відносинах. Цікаво, що у більшості з досліджених програм частиною відповідних негативних процесів називається поточне становище, що склалося із «розробкою довгострокових міждержавних цільових комплексних програм» з вирішення проблем, що представляють взаємний інтерес, в галузі виробництва різноманітних видів, у тому числі технічно складної і наукомісткої продукції, у проведенні фундаментальних досліджень, в розвитку метрології та удосконаленні еталонної бази тощо. При цьому зазначається, що існуючі проблеми в економічних двосторонніх відносинах потребують їхнього адекватного вирішення, в рамках вироблення «довгострокової стратегії взаємовигідного економічного співробітництва» яка ґрунтується на відповідній програмі або є її метою (як, наприклад, в україно-білоруській угоді).

Мета досліджених програм є достатньо близькою; згідно норм відповідних розділів, кожна з програм є розробленою «здійснення сторонами на довгостроковій основі узгодженого комплексу заходів, у тому числі нормативно-правових (в україно-казахській програмі «нормативного характеру», в україно-таджицькій про цю ознаку не йдеться), по наданню державного сприяння розвитку взаємовигідних економічних, науково-технічних (в низці програм – «та інших») зв'язків між двома країнами». Така вказівка на нормативно-правовий характер заходів є вкрай важливою для нашого дослідження, адже вона безумовно розповсюджується на викладені у текстах цих програмних актів Заходи до програм. Тим самим сторони відповідних програм погоджуються вважати відповідні програмні заходи формою, що містить нормативно-правові регулятори двосторонніх міждержавних відносин, тобто своєрідною формою міжнародного права.

Крім зазначеної позиції, у меті окремих програм вказується про досягнення «прогресу у виробничому співробітництві провідних галузей національних економік і щорічного росту на цій основі взаємного товарообігу» (в україно-російській програмі було поставлено метою підвищити його до 2008 р. у 2,5 рази, в україно-азербайджанській програмі при цьому вказувалося на транзит товарів третіх сторін). В окремих програмах (україно-казахській, україно-російській, україно-узбецькій) до мети було віднесено «задоволення духовно-культурних потреб і росту добробуту народів» і «підвищення рівня життя населення двох сторін». Крім визначення мети програми для усіх зазначених актів є характерним виокремлення завдань програми, що безумовно, також є необхідною ознакою програмного правового регулювання а також зазначення головних напрямків взаємодії державних органів сторін програми для реалізації її цілі. Кількість напрямків є доволі різною (від двох в україно-російській програмі до 13 в україно-білоруській), цікаво що серед них в україно-узбецькій програмі передбачалося, зокрема, «формування проектів і програм по пріоритетних напрямках співробітництва».

Втім, у більшості програм наступне формування програм було віднесено не до напрямків взаємодії, а до основних завдань програми, кількість яких також бу-

ла різною (від 5 до 9 завдань). Крім цього завдання в майже усіх програмах було вказано про наближення нормативно-правової бази, ефективне використання і розвитку транспортних комунікацій і зв'язку, вдосконалення платіжно-розрахункових і кредитно-фінансових відносин та взаємодію у розвитку фондових ринків. Крім того, в україно-таджицькій та в україно-туркменській програмах в рамках відповідного розділу йшлося про принципи співробітництва (зокрема про принципи пріоритету довгострокової виробничої кооперації над короткостроковими комерційними і торговими відносинами та надання національного режиму для суб'єктів господарювання) та про правові форми комерційних договорів, які мають укладатися на основі програми суб'єктами, що будуть здійснювати конкретні заходи з виконання програм «в рамках ділових відносин між суб'єктами господарювання».

Цікаво, що майже в усіх розглянутих нами міждержавних програмах йшлося про необхідність схвалення двосторонніх міждержавних цільових комплексних програм. Ці програми, відповідно до програм структурної перебудови виробництва обох сторін, «мають передбачати проведення комплексу заходів, спрямованих на переміщення капіталу в найбільше перспективні сфери економіки, а також згортання неефективних, неконкурентоспроможних галузей і виробництв із метою сприяння активізації цілеспрямованої структурної політики, забезпечення життєво важливих систем економіки, підвищення конкурентноздатності продукції, збереження науково-технічного, виробничого і кадрового потенціалів». Таке формулювання міститься в усіх досліджених програмах, крім україно-узбецької та україно-казахської, де воно викладено у дещо видозмінених та скорочених варіантах.

Крім того, у вказаних вище міждержавних програмах, укладених Україною відповідно з Республікою Вірменія, Грузією, Російською Федерацією та Республікою Таджикистан додатково зазначається, що «основою практичного здійснення узгодженої структурної політики є реалізація обома державами, як національних цільових комплексних програм і проектів, так і спільних, у тому числі тих, що передбачають значні зміни в інвестиційній діяльності». Додамо, що в україно-таджицькій програмі сприяння діяльності суб'єктів господарювання з реалізації інвестиційних та інноваційних програм віднесено до головних напрямків, на підставі яких пропонується взаємодія у проведенні економічних реформ. А в україно-туркменській програмі зазначається, про необхідність реалізації двосторонніх інвестиційних проектів, «у першу чергу, передбачених укладеним 4 жовтня 2000 р. Президентом України та Президентом Туркменістану Спільним розпорядженням».

Подібне положення містить і україно-білоруська програма, а в україно-азербайджанській програмі також вказується про перспективу розробки і реалізації спільних програм розвитку транспортної інфраструктури. В україно-російській та в україно-узбецькій програмах також вказується про необхідність відповідного «взаємному обміну національними програмами приватизації та підготовці пропозицій по створенню умов, що сприяють взаємній участі господарюючих суб'єктів у цих програмах». Таким чином, можна побачити, що реалізація норм розглянутих нами міждержавних програм передбачає активну програмну правову регулятивну діяльність як на двосторонньому рівні, так і в рамках національних правових систем.

У заключних положеннях міждержавних програм йдеться про механізми їх реалізації та контролю за виконанням. У переважній більшості із наведених програмних актів вказується, що їх реалізація «буде здійснюватися шляхом виконання державними органами і господарюючими суб'єктами [сторін] конкретних дій, які обумовлені у Програмі і Заходах до неї». При цьому форми координації та контролю реалізації програми мають у досліджених міждержавних програмах дивні різні організаційно-правові моделі. Згідно першої моделі, передбаченій програмами, які Україна схвалила з республіками Казахстан, Таджикистан та Узбекистан та з Туркменістаном, координація і контроль за ходом реалізації відповідних Програм і Заходів до них мають здійснюватися спільною міждержавною двосторонньою комісією – з економічного співробітництва, з питань економічного співробітництва або із «всєбічного співробітництва», відповідно.

Аналогічний механізм де-факто передбачає й україно-азербайджанська програма, у ст. 7 договору до якої вона є доданою, зазначається, що хід виконання програми якнайменше один раз на рік розглядається на засіданні Спільної міжурядової українсько-азербайджанської комісії з економічного співробітництва. Подібний припис щодо терміну розгляду виконання програми містить і ст. 7 аналогічної україно-узбецької угоди.

Згідно другого підходу, що викладено у решті досліджених двосторонніх програм економічного співробітництва за участю України, в рамках аналогічних вищезказаних спільних двосторонніх комісій має бути створений спеціальний орган – Координаційна Рада по реалізації Програми, а також робочі групи по головних розділах Програми. Цікаво, що в україно-узбецькій програмі зазначається, що до такого механізму сторони можуть перейти «за результатами першого року роботи», визначивши питання доцільності створення відповідної Координаційної Ради. Механізм формування та роботи зазначених Рад є однаковим для усіх досліджених програм. Так, кожна відповідна двостороння Координаційна Рада по реалізації Програми має включати частини від обох сторін програми, кожна з яких очолюється окремим Головою, який призначається головами урядів сторін; до складу Рад входять керівники робочих груп від обох сторін програми. Засідання національних частин Координаційних Рад проводяться по необхідності, але не рідше одного разу в півріччя, по черзі в обох державах-учасниках програми, при цьому головує на засіданні Координаційних Рад голова від тієї сторони, що приймає засідання Ради.

Як можна побачити із назв та функцій відповідних Координаційних Рад, вони є органом контролю та координації виконання не відповідних Договорів про економічне співробітництво, а Програм, доданих до цих договорів. Про це спеціально підкреслюється, зокрема, й у ст. 2 досліджених міждержавних договорів про економічне співробітництво. Фактично регламент роботи цих Рад створює певний правовий механізм щодо імплементації програмних приписів, додаткову міждержавну програмну нормотворчість (у формі ухвалення згаданих щорічних планів та ін.). Цікаво, що такий кваліфікований контроль з боку Координаційних Рад не виключає можливість більш високої форми контролю. Так, згідно ст.ст. 3, 4 розглянутих нами договорів про економічну співпрацю між Україною та РФ, Україною та Республікою Вірменія відповідно уряди цих держав мають координувати виконання Програми, здійснювати поетапний контроль за її реалізацією і, у разі необхідності, вносити до неї корективи. При цьому хід виконання цих програм (як і україно-азербайджанської та україно-узбецької) має «якнайменш один раз на рік» розглядатися на найвищому рівні.

Значимо, що, на жаль, в усіх згаданих програмах не йдеться ні про механізм їх фінансування ні про механізм спеціальному контролю за витратанням фінансових ресурсів. В україно-азербайджанському та україно-грузинському договорах, втім, йдеться про те, що порядок фінансування відповідних програм погоджується при необхідності по кожному із заходів програми окремо. Значимо, що переважна більшість із наведених програм передбачає наявність Заходів до Програми; цікаво, що ці заходи здебільшого не оприлюднюються разом із текстом відповідних програм, і лише в україно-таджицькій програмі спеціально зазначається, що відповідні заходи «є невід'ємною частиною зазначеної програми». Більш за те, формально україно-азербайджанська Програма довгострокового економічного співробітництва на 2000 – 2009 роки була разом із додатком оформлена, як додаток до Договору від 16 березня 2000 р. Водночас у оформленні Заходів до цієї програми вказується, що вони є схваленими на третьому засіданні Спільної міждержавної українсько-азербайджанської комісії з питань економічного співробітництва та підписані співголовами Української та Азербайджанської частин цієї комісії лише 19 травня 2000 р., тобто через три місяці після підписання самої угоди.

Розглянемо більш детально зміст заходів до міждержавних програм на прикладі розглянутих вище україно-азербайджанській, україно-узбецькій та україно-казахській програм. Ці заходи є розбитими на тематичні розділи, розділи – на напрямки, а напрямки, в свою чергу – на окремі заходи. При цьому серед виконавців заходів були визначені міністерства, відомства, державні підприємства та інші суб'єкти господарювання держав-учасниць програми. Так, у розділі I Заходів до україно-казахської програми «Головні напрямки економічного співробітництва» відповідні напрямки були розбиті на заходи у сфері підготовки проектів угод (усього заходами передбачено 14 проектів угод) та на підготовку пропозицій щодо спільних дій у 9 напрямках, окремі з яких мали програмний характер.

Більшість нормативних приписів міститься у розділах Заходів до зазначених програм, присвячених співробітництву в окремих областях економіки. Структуризація розділів відбувається за напрямками в окремих галузях економіки (в україно-казахській програмі – за 13 напрямками, в україно-узбецькій – за 12, при цьому окрему групу заходів становив напрямок «Охорона здоров'я і соціальна сфера»), україно-азербайджанська програма передбачала здійснення 60 заходів за 35 напрямками, із залученням більш ніж 100 відповідальних виконавців з боку обох сторін програми). Окремі з передбачених програмами заходів також носили програмний характер.

Окремим розділом заходів по зазначеним вище програмам передбачалося здійснення співробітництва у вирішенні регіональних проблем (по регіональних питаннях). Наявність цього розділу для держав, що не мають спільних кордонів та не потребують правових заходів щодо транскордонного співробітництва, свідчить на нашу думку про використання певного шаблону у сфері укладання подібних документів на пострадянському просторі. Відповідні розділи містять по одному заходу, у цьому контексті нашого дослідження, певну цікавість становить відповідний припис україно-казахської програми про «взаємну поміч у розробці і реалізації програм і проектів щодо підтримки підприємництва між регіонами обох країн» (п. 3.1, із залученням як виконавців спілок промисловців і підприємців обох учасників програми).

Такими чином, аналіз змісту досліджених вище міждержавних двосторонніх програм довгострокового економічного співробітництва та окремих приписів За-

ходів до них свідчить про те, що зміст зазначених актів охоплює окремі риси військової, гуманітарної, екологічної співпраці. Можна стверджувати про послідовне та синхронізоване використання новими незалежними державами програмних правових актів двостороннього середньострокового характеру. Такі програми можна вважати основними програмними актами, які регулюють відповідні міждержавні відносини. Вказані програмні акти та заходи з їх реалізації несуть нормативно-правовий характер, а укладені разом із програмами двосторонні угоди забезпечують як загальну так і спеціальну легітимацію міждержавного правового програмування. Втім, практика свідчить, що окремі міждержавні програми сьогодні ухвалюються і без договірної легітимації⁴.

Для розглянутих міждержавних програм є характерним чітке і розгорнуте встановлення цілей та завдань, використання інструментів програмної реалізації та імплементації. Це дозволяє стверджувати як про наявність у відповідних міждержавних програмах міжнародно-правових норм зобов'язуючого, рекомендаційного та програмного характеру, так і про відповідність цих програм у цілому загальноприйнятій стандартам програмного менеджменту (програмно-управлінської діяльності). Таким чином, можна ставити перед міжнародно-правовою доктриною питання про наявність особливих, програмних форм сучасного міжнародного права. Подальший аналіз результатів виконання та національної імплементації норм, закріплених у вказаних програмах, аналіз розвитку техніки програмного правового регулювання у наступних програмних актах мають, на нашу думку, стати предметом окремих досліджень в рамках сучасної науки міжнародного права.

1. *Договор* между Российской Федерацией и Украиной об экономическом сотрудничестве на 1998-2007 годы от 27 февраля 1998 г.; *Договір* між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999-2008 роки від 11 грудня 1998 р.; *Договір* між Україною і Республікою Казахстан про економічне співробітництво на 1999-2009 роки від 17 вересня 1999 р.; *Договір* між Україною і Республікою Таджикистан про довгострокове економічне співробітництво на 2003-2012 роки від 9 квітня 2003 р.; *Договір* між Україною та Азербайджанською Республікою про економічне співробітництво на 2000-2009 роки від 16 березня 2000 р.; *Договір* між Україною та Грузією про економічне співробітництво на 1999-2008 роки від 16 квітня 1999 р.; *Договір* між Україною та Республікою Вірменія про економічне співробітництво на 2001-2010 роки від 1 березня 2001 р.; *Договір* між Україною та Республікою Узбекистан про економічне співробітництво на 1999-2008 роки від 7 жовтня 1999 р.; *Договір* між Україною та Туркменістаном про довгострокове торговельно-економічне співробітництво на 2001-2010 роки від 14 травня 2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 2. *Про ратифікацію* Договору між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999-2008 роки: Закон України від 30 червня 1999 р. № 790-XIV; *Про ратифікацію* Договору між Україною і Республікою Казахстан про економічне співробітництво на 1999-2009 роки: Закон України від 18 травня 2000 р. № 1737-III; *Про ратифікацію* Договору між Україною і Республікою Таджикистан про довгострокове економічне співробітництво на 2003-2012 роки: Закон України; *Про ратифікацію* Договору між Україною та Азербайджанською Республікою про економічне співробітництво на 2000-2009 роки: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2023-III; *Про ратифікацію* Договору між Україною та Грузією про економічне співробітництво на 1999-2008 роки: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1598-III; *Про ратифікацію* Договору між Україною та Республікою Вірменія про економічне співробітництво на 2001-2010 роки: Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2792-III; *Про ратифікацію* Договору між Україною та Республікою Узбекистан про економічне

співробітництво на 1999-2008 роки: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1802-III; *Проратифікацію* Договору між Україною та Туркменистаном про довгострокове торговельно-економічне співробітництво на 2001-2010 роки: Закон України від 12 вересня 2002 р. № 151-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 3. *Договор* между Российской Федерацией и Азербайджанской Республикой об экономическом сотрудничестве от 25 января 2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/org466/basic/> 4. *Программа* действий Российской Федерации и Республики Беларусь по реализации положений Договора о создании Союзного государства (Москва, 8 декабря 1999 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступу: http://www.meteo.ru/publish_law/izdan/docs/1-14.htm; *Программа* сотрудничества между КНР и ЮАР по углублению отношений стратегического партнерства от 21 июня 2006 г. [извлечения] // Посольство Китайской Народной Республики в Российской Федерации: официальный сайт [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.chinaembassy.ru>